INGLIZ VA O'ZBEK TILIDA KASBGA OID LEKSEMALARDA LAKUNARLIK TAHLILI

Baxtiyorova Gulhayo Shavkatjon qizi
Is'hoqxon Ibrat nomidagi Namangan davlat chet tillari instituti tayanch doktaranti

DOI: ***https://doi.org/10.5281/zenodo.23940419***

Annotatsiya. *Ushbu tezisda ingliz va o‘zbek tillaridagi kasb nomlari doirasida lakunarlikning yuzaga kelish sabablari va namoyon bo‘lish shakllari qiyosiy o‘rganiladi. Tadqiqotning maqsadi kasbiy faoliyatni anglatuvchi leksemalardagi leksik hamda lingvomadaniy nomuvofiqliklarni aniqlash, ularni tarjimada ifodalash mezonlarini belgilashdan iborat. Tanlab olingan huquqshunoslik va an’anaviy hunarmandchilikka oid birliklar lug‘aviy ta’riflari, kasbiy vazifalari va madaniy konteksti asosida tavsiflandi. Tahlil shuni ko‘rsatadiki, lakunarlik faqat so‘zning yo‘qligi bilan emas, balki kasbiy maqom, faoliyat chegarasi va institutlarning turlicha shakllanishi bilan ham bog‘liq. Natijalar sohaviy tarjima va ikki tilli terminologik lug‘atlar tuzish uchun ahamiyatlidir.*

Kalit so‘zlar: *lakuna, lakunarlik, kasb nomlari, leksema, lingvomadaniyat, leksik ekvivalentlik, qiyosiy tahlil, tarjima.*

Abstract*. This thesis presents a comparative study of the causes and forms of lacunarity in occupational titles in English and Uzbek. The aim of the research is to identify lexical and linguocultural discrepancies in lexemes denoting professional activities and to establish criteria for rendering them in translation. Selected lexical units related to jurisprudence and traditional crafts are examined on the basis of their dictionary definitions, professional functions, and cultural contexts. The analysis demonstrates that lacunarity is associated not only with the absence of a corresponding word but also with differences in the formation of professional status, the scope of occupational activities, and institutional structures. The findings are relevant to specialized translation and the compilation of bilingual terminological dictionaries.*

Keywords*: lacuna, lacunarity, occupational titles, lexeme, linguoculture, lexical equivalence, comparative analysis, translation.*

Аннотация. *В данной тезисной работе проводится сравнительное исследование причин возникновения и форм проявления лакунарности в названиях профессий в английском и узбекском языках. Цель исследования заключается в выявлении лексических и лингвокультурных несоответствий в лексемах, обозначающих профессиональную деятельность, а также в определении критериев их передачи при переводе. Отобранные языковые единицы, относящиеся к юриспруденции и традиционным ремёслам, характеризуются на основе их словарных определений, профессиональных функций и культурного контекста. Анализ показывает, что лакунарность связана не только с отсутствием соответствующего слова, но и с различиями в формировании профессионального статуса, границ профессиональной деятельности и институциональных структур. Полученные результаты имеют значение для отраслевого перевода и составления двуязычных терминологических словарей.*

© **Namangan davlat pedagogika instituti** | **Intellektual fanlar va axborot texnologiyalari kafedrasi**
© **“Smart Quill Publishing” nashriyoti** | **www.smartquillpublishing.uz**

Ключевые слова: *лакуна, лакунарность, названия профессий, лексема, лингвокультура, лексическая эквивалентность, сравнительный анализ, перевод.*

Turli tillardagi kasb nomlari jamiyatning iqtisodiy tuzilishi, mehnat taqsimoti, huquqiy institutlari va tarixiy tajribasini aks ettiradi. Shu sababli bir tilda odatiy bo‘lgan kasbiy nom boshqa tilda alohida leksema bilan ifodalanmasligi yoki o‘xshash nom boshqa vazifalar majmuasini anglatishi mumkin. Bunday nomuvofiqlikni lakunarlik nuqtayi nazaridan tekshirish ikki til o‘rtasidagi ma’no chegaralarini aniqlashtiradi.

Y.A. Sorokin va I.Yu. Markovina madaniy o‘ziga xoslikni matnni tushunish bilan bog‘liq holda izohlagan [1]. M. Baker esa so‘z darajasidagi ekvivalentlik muammosi tarjimada izohlash va ma’no moslashtirishni talab qilishini ko‘rsatgan [2]. Kasbga oid leksik nomuvofiqliklar nafaqat terminologik, balki muassasalarning faoliyat tarzi va mutaxassislarning vakolat doirasini ham qamrab oladi.

Mazkur tadqiqotning maqsadi ingliz va o‘zbek tillaridagi kasbga oid ayrim leksemalarni qiyoslash orqali lakunarlikning leksik va institutsional sabablarini yoritishdir. Bu yerda lakuna deb qiyoslanayotgan tilning lug‘aviy tizimida muayyan kasbiy tushunchaga aynan mos, barqaror birlikning mavjud emasligi yoki mazmun hajmining to‘liq mos kelmasligi tushuniladi.

Tadqiqot sifatga asoslangan qiyosiy-semantik yondashuvga tayanadi. Material sifatida ingliz tilidagi *barrister, solicitor, paralegal* hamda o‘zbek tilidagi *mirob, do‘ppido‘z, kosib* leksemalari tanlandi. Ularning izohlari ingliz tilining zamonaviy izohli lug‘atlari va “O‘zbek tilining izohli lug‘ati” asosida solishtirildi [4–7].

Har bir birlikning asosiy faoliyati, kasbiy maqomi, ijtimoiy-madaniy sharoiti va ehtimoliy tarjima ifodasi ko‘rib chiqildi. Ekvivalentlik bir so‘zli moslik mavjudligi bilangina emas, balki tushunchaning muhim belgilari saqlanishi bilan baholandi.

Bunda “leksik lakuna” bir so‘zli nomlashdagi bo‘shliq, “institutsional lakuna” esa kasbga berilgan vakolat va ijtimoiy vazifalarning nomuvofiqligi sifatida ishchi mezonlarda ajratildi. Izohli birikma mavjudligi ayrim hollarda leksik lakunaning saqlanishiga zid emas. Material tasviriy misollar uchun maqsadli tanlanganligi sababli olingan natijalar barcha kasb nomlariga nisbatan statistik umumlashtirish sifatida talqin qilinmaydi.

Ingliz tilidagi *barrister* leksemasi Angliya va Uels huquqiy tizimida, xususan, yuqori sudlarda ish yuritishga ixtisoslashgan yuristni bildiradi [5]. Uni o‘zbekchaga shunchaki “advokat” deb berish kasbiy faoliyatning umumiy yo‘nalishini yetkazadi, ammo maxsus vakolat va kasbiy tabaqalanish haqidagi ma’lumotni to‘liq saqlamaydi. Shu bois “yuqori sudlarda vakillik qilishga ixtisoslashgan yurist” kabi izohli muqobil aniqroq bo‘lishi mumkin.

Solicitor atamasi esa Britaniya huquqiy amaliyotida mijozga maslahat berish, hujjatlar tayyorlash va muayyan sudlarda vakillik qilish bilan bog‘liq mutaxassislikni anglatadi [6]. Har ikkala nomni “advokat” shaklida birxillashtirish huquqiy tizim ichidagi vazifaviy tafovutni yo‘qotadi. Demak, mazkur holatda mutlaq tushuncha yo‘qligidan ko‘ra institutsional va semantik nomuvofiqlik kuchliroq namoyon bo‘ladi.

Paralegal leksemasi ham e’tiborga loyiq: u yuridik tayyorgarlikka ega, biroq yuristning barcha malaka va vakolatlariga ega bo‘lmagan yordamchi xodimni ifodalaydi [7]. “Yurist yordamchisi” tarjimasi asosiy vazifani bildirsa-da, ishga tayyorgarlik va professional maqomning

har bir mamlakatda turlicha tartibga solinishini alohida tushuntirish talab qilinadi. Bu misol nomlarning tashqi yaqinligi huquqiy maqomning bir xilligini kafolatlamasligini ko‘rsatadi.

O‘zbek tilidagi *mirob* leksemasi sug‘orish tarmoqlari va suv taqsimotini nazorat qiluvchi shaxsni anglatadi [4]. Inglizcha *water manager* yoki *irrigation supervisor* birikmalari uning muayyan vazifasini ifodalashi mumkin, ammo an’anaviy sug‘orma dehqonchilik munosabatlariga bog‘liq tarixiy-ijtimoiy mazmunni har doim ham bermaydi.

Do‘ppido‘z nomi do‘ppi tikuvchi ustani anglatadi; inglizchadagi *cap maker* kengroq ma’noga ega, *traditional Uzbek skullcap maker* shakli esa madaniy aniqlikni oshiradi. *Kosib* so‘zi qo‘l mehnatiga asoslangan hunarmandni, ayrim kontekstlarda esa poyabzal tikuvchi ustani ham anglatadi [4]. Uni *craftsman* deb berish umumiy ma’noni saqlaydi, lekin aniq kasbiy ixtisoslashuvni kontekstga qarab qayta tiklash zarur bo‘ladi.

Inglizcha *craftsman, maker* va *specialist* singari umumiy nomlar ko‘plab kasblarga tatbiq etilishi mumkin, biroq ular o‘zbekcha yasama kasb nomining predmet va amaliyotga oid aniqligini teng darajada bermaydi. Aksincha, o‘zbek tilidagi “usta” birligi ham hamma inglizcha professional daraja va litsenziya talablarini ifodalay olmaydi. Shunday qilib, o‘zbekcha birliklarda hunar turi bilan bir qatorda buyumning milliy xususiyati ham lakunarlikni yuzaga chiqaradi.

Tahlil lakunarlikning kamida ikki manbaini farqlash imkonini beradi. Birinchisi kasblarning huquqiy va tashkiliy tartibga solinishi bilan bog‘liq bo‘lib, *barrister* va *solicitor* misollarida kuzatiladi. Ikkinchisi tarixiy hunarmandchilik, mahalliy mahsulot va ishlab chiqarish an’analariga tayanadi; *mirob* va *do‘ppido‘z* shular jumlasidandir.

S. Vlahov va S. Florin madaniy realiyalarni tarjimada uzatish muammolarini o‘rgangan [3]. Ushbu yondashuvdan kelib chiqib, kasb nomini tarjima qilishda kalkalash, tavsifiy ifoda, transliteratsiya va qisqa izohdan foydalanish mumkin. Biroq tavsifiy tarjima mavjudligi sohaviy leksemalar o‘rtasida to‘liq ekvivalentlik borligini anglatmaydi.

Kasb atamasining o‘zlashib kirishi ham masalani avtomatik hal qilmaydi: yangi shakl qabul qiluvchi tilga kirgan bo‘lsa ham, uning ma’no ko‘lami mahalliy mehnat munosabatlari ta’sirida o‘zgarishi ehtimoldan xoli emas. Lakunani tasniflashda lug‘aviy bo‘shliq bilan real kasbiy institutning mavjud emasligini alohida tekshirish zarur.

Ingliz va o‘zbek tillaridagi kasbga oid leksemalar qiyosi lakunarlikning leksik, semantik hamda lingvomadaniy qatlamlarda yuzaga kelishini ko‘rsatadi. Inglizcha huquqiy lavozim nomlarida vakolat va kasbiy maqom, o‘zbekcha an’anaviy hunar nomlarida esa tarixiy faoliyat hamda milliy buyumlarning xususiyatlari muhim farqlovchi belgi bo‘lib xizmat qiladi.

Tarjimada kasbning umumiy nomini berish ba’zan yetarli bo‘lsa-da, rasmiy yoki ilmiy kontekstda funksional izoh talab etiladi. Kelgusida bunday birliklarni ko‘proq sohalar va matnlar misolida o‘rganish kasbiy terminlarning ikki tilli izohli bazasini yaratishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar :

1. Сорокин Ю. А., Марковина И. Ю. Текст и его национально-культурная специфика // Текст и перевод : сб. ст. / редкол.: В. Н. Комиссаров и др. — М. : Наука, 1988. — С. 76–84.

2. Baker M. In Other Words: A Coursebook on Translation. — 3rd ed. — London ; New York : Routledge, 2018. — 370 p.

3. Влахов С., Флорин С. Непереводимое в переводе. — 2-е изд., испр. и доп. — М. : Высшая школа, 1986. — 416 с.
4. Ўзбек тилининг изоҳли луғати : 5 жилдли / А. Мадвалиев таҳрири остида. — Тошкент : Ўзбекистон миллий энциклопедияси, 2006–2008. — 5 жилд.
5. Oxford Advanced Learner's Dictionary. Barrister [Elektron resurs]. — Oxford : Oxford University Press. — URL: https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/barrister (murojaat sanasi: 28.10.2026).
6. Cambridge Dictionary. Solicitor [Elektron resurs]. — Cambridge : Cambridge University Press. — URL: https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/solicitor (murojaat sanasi: 28.10.2026).
7. Cambridge Dictionary. Paralegal [Elektron resurs]. — Cambridge : Cambridge University Press. — URL: https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/paralegal (murojaat sanasi: 28.10.2026).